

BIRGER ISACSON:

Trygga eller bebygga

Det är lättare att bygga hus på åkermark än att lägga dem i stenig skogsmark. Det förefaller självklart, och därför har man byggt just så. På samma sätt har man dragit vägar över åkermark, där man lätt kunnat lägga dem i gränsen mellan åker och skog. Förbundsombudsman Birger Isacson i LRF, välkänd för Svensk Tidskrifts läsare, belyser i denna artikel problemen. Det kan för kommuner vara bekymmersamt att finna annan mark för sin expansion än just god åkermark. Men fråga är om vi har råd med sådant. Om framtiden vet vi att det kommer att förekomma en våldsam folkökning, men vi vet inte lika säkert att det finns möjlighet att föda alla.

Skall vi tillåta bebyggelse på åkermark eller skall marken sparas för att trygga en framtida livsmedelsproduktion? Detta är en frågeställning som starkt uppmärksammats under senare år. Kring frågan har ibland förts mycket livliga diskussioner i kommunerna – ibland med hårt politiskt vinklade inlägg.

För tio år sedan spårar vi knappast någon-ting av denna debatt. Tvärtom kunde de kommunala planerarna utan motstånd låta nya stadsdelar växa ut över god åkermark. Vägverket hade inga bekymmer med sträckningen av nya vägar. Även där man kunde undvikit att gå fram över åkermark och lagt vägen i gränsen mellan åker och skog, lades vägen på åkermarken. Det var vid denna tidpunkt för bara tio år sedan som livsmedelsöverskotten syntes så besvärande, att även många jordbrukare i ren självbevaringsdrift sade: Det är bra att man tar åkermark i anspråk. Det lättar på överskottstrycket.

Den som haft tillfälle att resa mycket i Sverige har också kunnat iaktta att mycket av den moderna bebyggelsen ligger på god åkermark, ja ibland på våra allra bästa åkerjordar. Historiskt sett är detta ingen tillfällighet. Många av våra äldsta städer har just byggts upp i de bästa jordbruksbygderna. De förlades dit som handelscentra i ett område där jordbruksproduktionen betydde mycket för handeln. Till staden lokaliserades under århundradenas skeden allt mer aktiviteter. Den lilla staden på slätten blev så småningom allt större. Därför ligger också många av våra stora industrier på den bättre åkermarken, även om man nu kan tycka att det hade varit naturligt att denna industri hade förlagts till andra markområden. Ty

utan tvekan har Sverige i det här avseendet många valmöjligheter. Statistiken visar att vi har tre miljoner hektar åkermark kvar för närvarande. Men vi har samtidigt 25 miljoner hektar produktiv skogsmark och ett tiotal miljoner hektar övrig mark.

När Nordamerikas stora prärier uppodlades, skapades enorma försörjningsmöjligheter för världens växande befolkning. Snart fick världens alla bönder känna av vad överproduktionen betydde. Långt in på mitten av 1960-talet levde vi också i den tron att världens försörjningsmöjligheter var i princip obegränsade. Därför var det naturligt att inte särskilt många kände någon oro för att god åkermark togs i anspråk för bebyggelse i vårt land.

Den nya bilden

Efter hand har emellertid åkermarksarealerna minskat ganska kraftigt i Sverige. Mycket av det som uppodlades i slutet av 1800-talet och början av detta sekel var dåliga marker. De har efter hand återgått till skogsproduktion. Men mycket som tagits i anspråk har också varit våra allra bästa åkermarker. På 15 år har åkermarksarealerna minskat med ungefär 10 procent. Varje år naggas de ännu i kanten. Men i dag har vi alltså kvar närmare tre miljoner hektar. Det är om dessa som diskussionen nu ofta blir så livlig.

Jordbruket har genomgått en stark effektivitetsförbättring under senare årtionden. Sedan början av 1950-talet har skördarna nästan fördubblats per hektar räknat. Ny teknik, bättre sorter, mera växtnäring, bättre bekämpningsmedel mot sjukdomar och

insekter, ett ökat kunnande etc har allt bidragit till denna utveckling. 70-talets goda skördar är naturligtvis också beroende av i stort sett gynnsamt klimat.

Den ökade avkastningen har gjort det möjligt för Sverige att exportera spannmål flera år i rad. Ungefär en miljon ton spannmål har kunnat säljas per år under 1970-talet.

Övertron på de stora livsmedelsöverskotten i världen höll i princip i sig ända fram till 1972, då Sovjetunionen på grund av en starkt felslagen skörd måste gå ut och köpa ca 25 miljoner ton spannmål på världsmarknaden. Vid denna tidpunkt steg priserna mycket kraftigt, ja så kraftigt att det blev något av en chock för dem som velat göra gällande att vår värld under överskådlig framtid alltid skulle ha gott om billiga livsmedel. Efter den chocken har ingenting varit sig likt i bedömningen. Ett omtänkande om åkermarkens betydelse för framtiden har därmed också blivit naturligt.

Kommunernas problem

När riksdagen 1972 beslöt om riktlinjer för den framtida fysiska markanvändningen i vårt land gjordes ett uttalande om att god åkermark bör sparas för livsmedelsproduktion. Sett mot bakgrund av diskussionerna under 1960-talet, då riktlinjerna för vår nuvarande jordbrukspolitik fastställdes (riksdagsbeslut 1967), är riksdagens uttalande 1972 ett klart omtänkande.

Kommunerna har emellertid på många håll långt avancerade planer på hur den framtida bebyggelsen skall ske inom kom-

munen. Dispositioner av olika slag är vidtagna, ledningar dragna och gemensamma anläggningar för en utbyggd och förtätad bebyggelse redan vidtagna. Därför blir det inom de enskilda kommunerna ofta konflikter mellan den kommunala målsättningen och riksdagens uttalande. Det är lättast att bygga på åkermark. Här är inga svårigheter att gräva ner ledningar, inga problem att planera. Det är bara att skyffla undan det översta åkermarkslagret.

Starka konflikter har också uppstått på många håll. Exempel på sådana konflikter är kommuner sådana som Lomma, Lund, Linköping och Luleå. Kommunernas planer har gått till regeringen för fastställelse. För Lomma kommun blev det bakslag. Regeringen, som då var regeringen Palme, sade nej till bebyggelse på god åkermark. Men kommunen är bekymrad, den saknar nästan helt alternativa marker. Landets bästa åkermark finns just inom detta område. När det gäller Lunds kommun sade regeringen ja till att använda världens bästa åkermark för ett nytt industriområde. Det kanske kan tolkas så att industri på god åkermark måste vi tolerera men inte bostäder. I Luleå kommun sade också regeringen ja till att bebygga den bästa åkermarken inom området. Man kan tänka sig att regeringen har resonerat så här: För Stålverk 80 måste alla bondeintressen trängas tillbaka.

Nu pågår den kommunala planeringen runt om i vårt land. De kommunala planerna skall fastställas under detta år. I botten ligger 1972 års riksdagsbeslut, där också stor hänsyn har tagits till att bevara åkermark. Men många kommuner betraktar avväg-

ningen som mycket svår. Ambitionerna från kommunens sida kommer i konflikt med stoppskylden för åkermarker.

Lantbrukarnas Riksförbund (LRF) har under senare år lagt ner ett betydande arbete på att kartlägga och analysera dessa problem. Medlemmarna ute i våra avdelningar har helhjärtat och ofta med stor påpasslighet ställt upp för att trygga åkermarken för jordbrukets behov. Samrådsgrupper har bildats i flertalet kommuner. I botten finns målsättningen: "Sverige måste trygga en egen produktion av livsmedel."

Att se in i framtiden

Men i denna debatt ställer ständigt tvivlare upp. Man kan följa diskussionen i de kommunala församlingarna när de kommunala planerna diskuteras. För kommunen är en ändrad rörelseriktning alltid besvärlig. Ju längre framskriden, ju svårare blir reträtten. I diskussionen återkommer ofta påståendet att några tiotal hektar här spelar ingen roll för den framtida livsmedelsförsörjningen. Man kan ju också peka på att Sverige har betydande spannmålsöverskott, och just nu kan man också peka på att världen har fått sin bästa skörd genom tiderna. När 1976 års världsskörd nu summeras, kan man konstatera att den ligger ca 45 milj ton högre än rekordåret 1973. Vad betyder några hektar här, några där?

Men samma respektlösa inställning finns överallt också i andra länder. Överallt nagas den framtida livsmedelsproduktionen i kanten, ofta på ett mycket dramatiskt sätt.

Ett bostadshus vi bygger skall stå i minst

50, helst 100 år eller mer. Ett asfalterat område kommer aldrig att återföras till produktionen igen, vad som än händer. Men hur ser världens livsmedelsförsörjning ut om 50 år?

Vad vi vet är att världens befolkning sedan 1932 har fördubblats, från två miljarder till fyra miljarder, och att om prognoserna inte slår fel en fördubbling till åtta miljarder människor kommer att vara ett faktum vid sekelskiftet. Kan vi själva vara opåverkade av detta, även om vi har barnbegränsningen

under så hård kontroll att våra befolkningsexperter börjar bli oroade.

Det finns i dag närmare 1,5 miljarder hektar åkermark i produktion i världen. I Sverige har vi tre miljoner hektar. Det betyder att vi förfogar över 2 promille av världens åkermark. Vi är just nu också 2 promille av världens befolkning. Men vad finns att köpa på världens livsmedelstorg om 23 år?

Att spara åkermarken för framtida livsmedelsproduktion kan knappast klassas som ett ensidigt eller egoistiskt jordbrukarintresse.

Pärmar för årgång 1976

kan rekvireras från Svensk Tidskrifts expedition, tel 08-21 00 49, eller genom insättning av kronor 25:— på postgiro 7 27 44-6.